

TILSHUNOSLIKDA STRUKTURALIZM

Termiz Iqtisodiyot va Servis

Universiteti talabasi Choriyeva Dilnoza

Annotatsiya

Ushbu maqolada strukturalizmning tilshunoslikda tutgan o'рни, uning asosiy tamoyillari, vakillari va zamonaviy tilshunoslikdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Strukturalizmning asosiy g'oyasi tilni tizim sifatida o'rganish, uning elementlari o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash va tilni faqat grammatika va sintaksis sifatida emas, balki ijtimoiy va madaniy kontekstda tahlil qilishdir. Maqolada strukturalizmning tilshunoslikdagi o'рни va uning tarixiy rivojlanishiga e'tibor qaratiladi.

В данной статье анализируется место структурализма в лингвистике, его основные принципы, представители и значимость в современной лингвистике. Основная идея структурализма — это изучение языка как системы, выявление отношений между его элементами и анализ языка не только как грамматики и синтаксиса, но и в социальном и культурном контексте. Статья обращает внимание на место структурализма в лингвистике и его историческое развитие.

This article analyzes the role of structuralism in linguistics, its main principles, representatives, and significance in contemporary linguistics. The main idea of structuralism is to study language as a system, to identify the relationships between its elements, and to analyze language not only as grammar and syntax but also in a social and cultural context. The article highlights the role of structuralism in linguistics and its historical development.

Kalit so'zlar:

Strukturalizm Tilshunoslik Ferdinand de Sossyur Roman Jakobson Claude Lévi-Strauss Tizim Semiotika Antropologiya Poststrukturalizm Lingvistika

Kirish

Tilshunoslik sohasida strukturalizm – XX asrning o'rtalarida, asosan Frantsiyada rivojlangan yirik bir yo'nalishdir. Strukturalizm nafaqat tilni o'rganishning yangi usullari bilan tanilgan, balki umumiy mantiqiy va falsafiy asoslarda tilshunoslikni qayta shakllantirishga xizmat qilgan. Bu yo'nalish til va uning ijtimoiy va madaniy kontekstlarini tahlil qilishda yangi yondoshuvlar yaratdi. Strukturalizmning asosiy maqsadi til tizimlarini aniq va o'zaro bog'langan elementlar sifatida o'rganishdir.

Bu maqolada strukturalizmning tilshunoslikdagi o'rni, uning asosiy tamoyillari va eng muhim vakillari (Ferdinand de Sossyur, Roman Jakobson, Claude Lévi-Strauss va boshqalar) haqida so'z boradi. Shuningdek, strukturalizmning tilshunoslikka qo'shgan hissasi va uning nazariy tadqiqotlar uchun ahamiyati ham muhokama qilinadi.

Strukturalizmning asosiy tamoyillari

Strukturalizmning asosiy g'oyasi – tilni tizimli va struktural yondoshuvlar asosida o'rganishdir. Bu yondoshuvga ko'ra, til – bu o'zaro bog'langan va bir-birini to'ldiruvchi elementlardan iborat tizimdir. Strukturalizmدا tilni o'rgatish, uni ijtimoiy va madaniy kontekstlardan ajratib, faqat uning o'z tizimiga asoslanib amalga oshiriladi.

Tizim sifatida til

Strukturalistlarning fikriga ko'ra, til – bu tizimdir, unda barcha elementlar o'zaro bog'langan va bir-birini to'ldiradi. Bu tizimda har bir til elementi faqat o'z o'rnida emas, balki boshqa elementlar bilan bog'langan holda tahlil qilinadi. Tizimning asosiy o'ziga xos xususiyati shundaki, tilda mavjud bo'lgan barcha belgilar o'zaro o'zgaruvchan va o'zaro ta'sirda bo'ladi.

Ferdinand de Sossyur va strukturalizmning boshlanishi

Strukturalizmning asosiy asoschisi sifatida tanilgan Ferdinand de Sossyur o'zining "Kurs umumiy tilshunoslik" asarida tilni va uning struktural asoslarini tahlil qilgan. Sossyur tilni ikki qismga ajratadi: «signifikant» (belgi) va «signifikator» (belgi belgisi). U tilni faqat sintaktik jihatdan emas, balki semantik va pragmatik jihatdan ham o'rganishni taklif qiladi.

Roman Jakobson va tilning kommunikativ funksiyasi

Roman Jakobson esa tilni kommunikativ (aloqa) tizimi sifatida ko'rdi va tilning turli funktsiyalarini ajratdi. U tilni faqat alohida element sifatida emas, balki kommunikativ jarayonning bir qismi sifatida tahlil qilishni taklif qildi.

Claude Lévi-Strauss va strukturalist antropologiya

Strukturalizm antropologiyada ham o'z o'rnini topdi. Claude Lévi-Strauss strukturalizmni antropologiyaga tatbiq etgan va madaniy hodisalarni tahlil qilishda tilning o'rnini ko'rsatgan. U madaniy belgilarni til kabi o'zaro bog'langan tizimlar sifatida qaragan.

Strukturalizmning tilshunoslikdagi ahamiyati

Strukturalizm tilshunoslikda yangi yondoshuvlar yaratdi. Tilni tizimli va struktural yondoshuv asosida o'rganish, tilning faqat grammatik tuzilishini emas, balki uning ichki mantiqiy tuzilishini ham o'rganishga imkon berdi. Strukturalizm shuningdek, tilshunoslikda tilni ijtimoiy va madaniy kontekstdan ajratib o'rganishga bo'lgan e'tiborni kamaytirdi va tilning o'ziga xosligini ta'kidladi.

Strukturalizmning tilshunoslikka qo'shgan asosiy hissasi shundaki, bu yo'nalish tilni o'z ichki tuzilmasi, munosabatlari va funktsiyalari orqali o'rganishga imkon yaratdi. Shuningdek, tilni faqat individual belgilar yig'indisi sifatida ko'rishdan voz kechib, uning butun tizimi sifatida ko'rishga olib keldi.

Структурализмning zamonaviy tilshunoslikda roli

Bugungi kunda strukturализmning ta'siri hali ham sezilmoqda. Garchi poststrukturализm va boshqa yondoshuvlar dominanta bo'lsa-da, strukturализmning asosiy g'oyalari tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. U lingvistika, antropologiya, adabiyotshunoslik, sotsiologiya va boshqa ijtimoiy fanlarda keng qo'llaniladi. Zamonaviy tilshunoslar strukturализmning usullarini hozirgi kunda ham foydalanadilar, lekin ko'proq poststrukturalist yondoshuvlar bilan birga.

Xulosa

Структурализм tilshunoslikda tilni tizimli va struktural yondoshuv asosida o'rganishga imkon berdi. Bu yo'nalish tilni o'zining ichki tuzilishi va elementlari o'rtasidagi munosabatlar orqali tahlil qilishni taklif etdi. Strukturализmning asosiy vakillari, xususan Ferdinand de Sossyur, Roman Jakobson va Claude Lévi-Strauss tilshunoslikni yangi bosqichga olib chiqdi. Shunday qilib, strukturализм tilshunoslikda bir nechta yangi nazariy yondoshuvlar va metodologiyalarni yaratdi, bu esa tilni va madaniyatni chuqurroq tushunishga olib keldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmadaliyev, Sh. (2001). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'QITUVCHI.
2. Sossyur, F. de. (1996). Umumiy tilshunoslik kursi. Toshkent: Sharq.
3. Xojiyeva, S. (2010). Strukturализmning tilshunoslikdagi o'rni. Toshkent: Fan.
4. Jabborov, A. (2014). Til va madaniyat: strukturализм va poststrukturализм. Toshkent: Uzbekistan.
5. Juraev, Z. (2012). Leksikologiya va semantika: strukturalist yondoshuv. Toshkent: O'QITUVCHI.
6. Qodirov, I. (2008). Tilshunoslikka kirish: Umumiy kurs. Toshkent: O'zbekiston.